

5. GEWELD	2
5.1 De constructie van “violent imaginaries”	3
5.2 De betekenis van het conflict/ geweld in iemands leven	4
5.3 Gewelddynamiek: proces	7
Wie is begonnen?.....	9
5.4 Welke rol spelen emoties in de legitimering van geweld?	10
5.4.1 Vertrouwen	11
5.4.2 Angst	13
De constructie van angst.....	13
5.5 Macht: geweld	15
Machteloosheid en de legitimiteit van macht	16
Hegemonie en verzet	17
5.6 Communicatie: geweld	18
Communicatie.....	19
Luisteren	19
Boodschap	20
5.7 Slot	22

5. Geweld

“El mapuche dejaba atrás la historia de integración, humillación y sometimiento. Tomaba la pasamontaña y se lanzaba a luchar por la recuperación del territorio usurpado, con decisión, con coraje, en una batalla que persiste y resiste hasta hoy, pese a los montajes y a la repressión”¹ (editorial, Weichan VII).

In de vorige hoofdstukken hebben we gezien hoe in een conflict het Wij en Zij ontstaat, en zo ook vriend en vijand. In dit hoofdstuk wil ik onderzoeken op welke manier in de discoursen aan geweld betekenis wordt toegekend. Centraal staat de wijze waarop aan geweld legitimiteit verschafft wordt in de discoursen. Mij is gebleken dat hierbij enkele aspecten een cruciale rol spelen. In dit hoofdstuk zal ik onder andere ingaan op de betekenis van geweld in het leven van alledag, de geweldsspiraal, angst, vertrouwen, macht en communicatie.

“People do not commit political violence without discourse. They need to talk themselves into it” (1997:2 Apter). Evenzo stellen Schröder & Schmidt dat “violence needs to be imagined, in order to be carried out” (2001:9). Geweld wordt verhaald en krijgt een betekenis. Glenn Bowman schrijft enkele weken na de aanslag op de Twin Towers over de constructie van een dergelijk verhaal over geweld: “What we have watched over the past five weeks [...] is the transformation of an event into a narrative with closure. [...] This is achieved through a process of representing – of storytelling – which names and offers motivations to the parties involved (aggressor and victim, allies and enemies) and hypothesizes relations which ‘explain’ what happened and why, while simultaneously choreographing appropriate responses” (Bowman 2001:17). De constructie van dergelijke verhalen over geweld zie je ook telkens terugkomen in de manier waarop er over geweld in het Mapuche conflict gepraat wordt. Tijdens een rechtszaak² werd bijvoorbeeld gezegd dat de verdachten een “logica van geweld” in hun *comunidad* zouden hebben gecreëerd. In dit hoofdstuk onderzoek ik de wijze waarop een logica van geweld wordt opgebouwd.

Ik zal beschrijven hoe de betekenis van geweld wordt geconstrueerd in een verhaal over geweld, een zogenaamd “violent imaginary” (Schröder & Schmidt 2001:9), in een wisselwerking met het dagelijks leven en haar discursieve en institutionele continuïteiten. De betekenis van “violent imaginaries” wordt in de loop van het hoofdstuk verder uitgewerkt. Dit verhaal en de wisselwerking tussen de verschillende verhalen en gebeurtenissen in een conflict kunnen een geweldsspiraal veroorzaken waarbij partijen elkaars acties over en weer op een bepaalde manier interpreteren en daar ook op anticiperen. Zo kan geweld toenemend geaccepteerd en gelegitimeerd worden en kan een conflict langzaam aan escaleren. Hierin spelen attitudes zoals collectieve percepties en emoties een belangrijke rol die door het conflict en door het geweld in de routine van het leven van alledag worden ingeweven. Drie attitudes wil ik expliciet naar voren halen die in de discoursen in het Mapuche conflict een belangrijke rol spelen. Dit zijn angst, een gebrek aan vertrouwen en machteloosheid. Deze percepties vormen een kader waarbinnen een toenemende legitimatie van geweld mogelijk is. Dit wordt duidelijk als we kijken naar de betekenis die geweld heeft. Geweld vormt een van de manieren waarop de strijd tussen verschillende discoursen gevoerd wordt. Deze strijd hangt samen met macht. Zowel angst als een gebrek aan vertrouwen scheppen een werkelijkheid waarin men geen macht kan uitoefenen op de eigen situatie. Geweld kan dan een substituut gaan vormen om de eigen visie op de werkelijkheid op te leggen. Anderzijds is geweld een expressief communicatiemiddel waarmee een verhaal verteld wordt. Ook deze betekenis van geweld zien we terug in het Mapuche conflict.

In dit hoofdstuk richt ik me op de legitimering van geweld. Legitimering is een proces. Niet alle vormen van geweld zijn op elk moment voor iedereen acceptabel. Ook binnen conflictpartijen is hier,

---

¹ “De Mapuche liet een historie van integratie, vernedering en onderwerping achter zich. Hij nam de bivakmuts en gooide zich in het gevecht voor de herovering van het onrechtmatig onteigende grondgebied, met overtuiging, met moed, in een gevecht dat doorgaat en verzet tot de dag van vandaag, ondanks het bedrog en de repressie”.

² Deze rechtszaak komt in de volgende paragraaf uitgebreid aan de orde. Het gaat om de rechtszaak in Angol van 31 maart 2003 tot 9 april 2003 tegen Pascual Pichun, Aniceto Norin en Patricia Troncoso.

zoals al eerder aan de orde is gekomen, geen eenheid in. Hier wil ik nogmaals benadrukken dat ik in dit hoofdstuk dan ook alleen de ontwikkeling van discoursen analyseer die geweld wél legitimeren. De legitimiteit wordt beïnvloed door gebeurtenissen en is daarom constant in ontwikkeling³. De discoursen die geweld veroordelen komen niet aan bod in mijn analyse.

5.1 De constructie van “violent imaginaries”

De representatie van de werkelijkheid is cruciaal voor het verloop van een conflict. In een verhaal kan bijvoorbeeld door interpretatie een bepaalde samenhang tussen verschillende gebeurtenissen gepercipieerd worden. Meneer Bulnes van de CORMA betoogde in zijn getuigenis in een rechtszaak⁴: “er leefde altijd het idee dat het om afzonderlijke feiten ging. Nu doen we een publiek alarm om te zeggen dat er 600 verschillende van dergelijke delicten waren. En we hebben ze weergegeven in detail, opdat de overheid ziet hoeveel delicten er zijn. Wij willen aandacht voor de waarheid, opdat er ook eenheid in actie mogelijk is”. Deze eenheid in actie is pas mogelijk als de feiten op een bepaalde manier geïnterpreteerd worden. Dit toont het belang van de hegemonie van een discours.

Geweld wordt gerepresenteerd in discours. Schröder & Schmidt noemen dit verhaal over geweld “violent imaginaries” (2001). Dit verhaal kan verteld worden door “narratives”, “performances” en “inscriptions” (Schröder & Schmidt 2001:9-10). Hiermee verwijzen ze onder andere naar verhaalde herinneringen (een belangrijke rol spelen de gewelddadige gebeurtenissen en verliezen in het verleden), expressieve rituelen en visuele symbolen. Een landbezetting wordt door Mapuche activisten bijvoorbeeld stevast een *recuperacion*⁵ genoemd. Grondbezitters hebben het daarentegen altijd over een *toma de terreno*⁶. Uit deze verschillende termen spreken verschillende visies op de werkelijkheid. In deze concepten liggen aannames besloten over recht en onrecht, over de geschiedenis en over identiteit. Mapuche activisten verwijzen naar een geschiedenis waarin door oorlog en geweld land is afgepakt. Grondbezitters verwijzen naar legale documenten en een koopcontract dat hen rechtmatig eigenaar maakt. Zo ontstaat voor ieder een verhaal met een eigen logica. Deze interpretatie van de feiten wijst schuldigen en slachtoffers aan. Aan de hand van metaforen, definities en waarden worden verhalen geconstrueerd waarin het geweld van de ander en het eigen geweld een logische plek innemen in relatie tot elkaar. Een voorbeeld van dergelijke metaforen zijn de woorden die Mapuche activisten gebruiken voor plantages: “het is een leger”, “het is een invasie” en “de soldaten van de bosbouwbedrijven”. Bomen worden gerepresenteerd als wapens in de *usurpación*⁷ van territorium en construeren zo een “violent imaginary”.

In “violent imaginaries” is vaak sprake van wat Schröder en Schmidt noemen de ‘principle of totality’ (2001:10). Alles wat de ander doet is een dreiging of agressie en daar moet tegen verdedigd worden. Een discours gaat op die manier een eigen leven leiden. Informatie wordt geïncorporeerd op de wijze waarop het in het wereldbeeld past. Een voorbeeld hiervan is dat het programma ‘*buen vecindad*’⁸ waarin bosbouwbedrijf Mininco onder andere studiebeurzen schenkt aan studenten, door veel Mapuche activisten met scepsis en argwaan wordt bekeken. Ze beschouwen dit als een tijdelijk

---

³ Er bestaan andere discoursen, zoals verwoord door bijvoorbeeld Domingo Marileo die stelt: “het geweld schept angst. Ook onder Mapuches. En zij voelen de gevolgen van het geweld dat anderen doen: bijvoorbeeld Mireya die nu onschuldig gevangen zit. Dit geweld maakt de *movimiento* kapot in plaats van dat het een eenheid creëert”. Hier blijkt ook weer hoe ten aanzien van verschillende onderwerpen er binnen een conflictpartij verschillende discoursen kunnen bestaan. En juist Domingo Marileo wijst er zelf op hoe verschillende discoursen door elkaar gebruikt kunnen worden, door in mijn gesprek met hem over brandstichtingen toch ook op te merken: “*Si fuera de los Mapuches y fuera conciente por la invasion de las forestales es una lucha justa*”. (Als het Mapuches zijn en als het bewust is vanwege de invasie van bosbouwbedrijven, dan is het een rechtvaardige strijd).

⁴ Deze rechtszaak komt in de volgende paragraaf uitgebreid aan de orde. Het gaat om de rechtszaak in Angol van 31 maart 2003 tot 9 april 2003 tegen Pascual Pichun, Aniceto Norin en Patricia Troncoso.

⁵ Herkrijging, herstel

⁶ landbezetting

⁷ Onrechtmatige verkrijging

⁸ “goed buurmanschap”, zie www.mininco.cl en ‘*Forestal Mininco S.A. y la comunidad*’ Resumen 1999, archief CORMA.

zoethoudertje en een misleiding van mensen die zich hierdoor weer even koest houden, zonder dat Mininco aan een daadwerkelijke oplossing zou willen werken. Uiteindelijk zou Mininco het alleen maar doen om haar eigen imago te verbeteren. Op deze manier wordt een handeling van de ‘vijand’ negatief uitgelegd. Een ander aspect dat Schröder en Schmidt noemen van “violent imaginaries” is de idee dat het gelijk niet wordt bepaald door het resultaat van de strijd (2001:11). De strijd is in zichzelf goed. Zo wordt een verhaal geconstrueerd waarin de eigen handelingen goed zijn, terwijl de handelingen van de wederpartij argwanend benaderd worden en al snel het stempel ‘geweld’ of ‘onrechtmatig’ krijgen.

5.2 De betekenis van het conflict/ geweld in iemands leven

Net als conflict, vloeit ook geweld voort uit het leven van alledag. Schröder en Schmidt (2001) benadrukken drie aspecten van geweld. Ten eerste is er altijd sprake van een bepaalde relatie van betekenis tussen de dader en het slachtoffer. Ten tweede heeft geweld in elk geval voor de dader altijd een bepaalde betekenis. En ten derde staat de actie nooit geheel los van een historisch proces⁹. Noch ‘human nature’ noch structurele factoren zijn determinerend in het gebruik van geweld. Geweld is geen plotselinge uitbarsting van agressie volledig losgekoppeld van een ontwikkeling in de tijd en van toegekende betekenis en ontstaat dus niet zomaar in het hoofd van een individu, maar ook komt geweld niet automatisch voort uit bepaalde structuren (Schmidt & Schröder 2001). Je kunt geweld niet terugbrengen tot een essentie. Om geweld te onderzoeken is het volgens Nordstrom en Robben belangrijk om dicht bij de ervaring van geweld blijven.

“It is when we try to give empirical content to violence as an issue of human existence that we notice the limitations of a too-restricted preoccupation with death, suffering, power, force, and the infliction of pain and constraint. Most of the time, people are attending to the routine tasks of their lives, to eating, dressing, bathing, working, and conversing (Nordstrom & Robben 1995:6).

Geweld is een dimensie van het leven (ibid.,1995:6). Net als discours en identiteit draagt ook geweld bij aan de constructie en reproductie van de werkelijkheid. Dit betekent dat geweld een rol speelt in het leven van alledag door haar verbondenheid met discursieve en institutionele continuïteiten.

Daarom wil ik de link leggen tussen datgene wat een conflict inhoudt op macro-niveau: twee ‘conflictpartijen’ tegenover elkaar verwickeld in een ‘conflict’, en datgene wat zich op micro-niveau afspeelt: mensen die opgaan in de dagelijkse gang van zaken van het leven en daar interacteren met verschillende mensen. In deze wisselwerking wil ik de discursieve en institutionele continuïteiten onderzoeken die een rol spelen in de legitimatie van geweld. Luis Ancalaf vertelde me bijvoorbeeld dat alle tijd die hij nu bezig is met onderhandelen met de overheid allemaal afgaat van de tijd die hij heeft voor zijn gezin. Dat is dus één van de betekenissen die het conflict voor hem op micro-niveau heeft. Hoe basaal deze betekenis ook mag lijken op het eerste gezicht, het blijkt dat juist deze alledaagse betekenissen een belangrijke factor vormen in de ontwikkeling van een conflict, aangezien hieruit de ingrediënten voortkomen voor het verhaal, de “violent imaginary”, die geconstrueerd wordt. Hier ontstaan de concepten waarmee betekenissen worden verleend. Juist de plaats die het conflict inneemt in het leven van alledag geeft goed aan welke betekenis het conflict heeft voor een individu. Zo vertelde de politiechef van Collipulli dat hij door de brandstichtingen van de Mapuches nooit eens rustig vakantie kon houden. Hij werd telkens opgeroepen. Een laatste voorbeeld: de moeder van X vertelde me dat ze weliswaar niet blij was dat haar zoon nu in de gevangenis zat, maar dat het in ieder geval beter was dan de tijd waarin hij voortvluchtig was. Die tijd was voor haar een angstige en onzekere tijd. Nu wist ze in elk geval waar hij zich bevond...

Zoals Hobbes zei is oorlog de toestand dat er geweld gebruikt kán worden (in: Kloos 2001). Ook zonder constant geweld leeft een conflict dus in de dagelijkse routine van mensen. Zoals Mitchell aangeeft kun je ook van conflict spreken als een groep een andere groep haat en vreest (1981:15/16). Ook het Mapuche conflict is niet een aaneenschakeling van fysiek geweld. Als er even geen geweld is,

---

⁹ “As historically situated practice, it [violence] is informed by material constraints and incentives as well as by historical structures and by the cultural representation of these two sets of conditions” (Schröder & Schmidt, 2001:3). Dit hangt samen met de discursieve en institutionele continuïteiten waar Jabri naar verwijst.

of als iemand op een bepaald moment niet met geweld in aanraking komt, leeft het conflict echter wel voort. Aan de muur in het huis van Karina Ancalaf in de *comunidad* Collipulli naast de eettafel hangt bijvoorbeeld een papier waarop instructies staan wat er met haar kinderen en bezittingen moet gebeuren voor het geval zij net als haar man opgepakt wordt. Dat papier symboliseert één van de betekenissen die het conflict voor haar en haar vijf kinderen in het dagelijks leven heeft. Het conflict tekent zich ook af in alle mappen die geordend zijn opgeslagen in de kantoren van bosbouwbedrijven waarin tot minimaal dertig jaar terug is uitgezocht of het eigendom volgens de regels van de wet is overgedragen en het bedrijf zich derhalve rechtmatig eigenaar mag noemen. Het conflict openbaart zich in een landkaart die aan de muur hangt in de kamer van Anwandter van Forestal Valdívía waarop met kruisjes de *fundos* zijn aangegeven waar problemen zijn. Een kruisje op de kaart betekent een stuk grond waar zijn *trabajadores* geen toegang hebben. Het conflict leeft door in de jonge Matias van elf jaar van *comunidad Choin Lafkenche* die in een gesprek met mij en zijn oma een ME'er nadoet en als een soort michelinmanneling rondstapt door de kamer, schertsend over de manier waarop de ME'ers zich beveiligen op het moment dat ze de *comunidad* binnenvallen. De *machi*¹⁰ verft tijdens de *nguillatun*¹¹ in Temulemu haar *kultrun*¹² rood, het symbool voor oorlog. Zo wordt met “narratives”, “performances” en “inscriptions” een verhaal verteld. Zo wordt in het leven van alledag in wisselwerking met discursieve en institutionele continuïteiten (de betekenis van) het conflict geconstrueerd en gereproduceerd.

Zoals aangegeven in de inleiding vormen oorlog en vrede geen tegenstelling (Keen 2001). De belangen en behoeftes van het dagelijkse leven in vreedstijd verdwijnen niet in tijden van conflict. Sterker; zij vormen meestal de basis voor conflict. Een conflict is dus meer dan het gebruik van geweld. Mitchell maakt dit inzichtelijk door te wijzen op het verschil tussen *conflict*, dat verwijst naar gedrag dat is gericht op een tegenstander, en *competitie*, dat verwijst naar gedrag gericht op het bereiken of vervullen van bepaalde doelen (1981:30). Deze competitie is een strijd die gevoerd wordt in het leven van alledag, ook in vreedstijd. De Mapuche activisten streven bijvoorbeeld naar het herstel van hun territorium en een leven zonder armoede. Grondbezitters streven bijvoorbeeld naar de groei van hun bedrijf. Op een gegeven moment wordt een andere partij gezien als een obstakel in het bereiken van het goal. Op dat moment kan naast competitie ook conflict ontstaan. Mapuche activisten zien de komst van de bosbouwbedrijven als een verstoring van hun streven hun leven te leiden in overeenstemming met hun cultuur en de natuur. Grondbezitters zien de confrontaties met Mapuche activisten als een obstakel in de vreedzame voortzetting van hun werk. Dit conflict dat uit deze perceptie voortvloeit, is altijd expliciet verbonden met de relatie met deze andere partij. Toch gaat het oorspronkelijke dagelijkse streven, de ‘competitie’, ook door.

Een concreet voorbeeld: bijna alle Mapuche studenten die ik heb leren kennen schrijven hun scriptie over een onderwerp dat te maken heeft met de Mapuches. Dit doen ze om bijvoorbeeld de armoede in *comunidades* te bestrijden, of om de kennis van de *machi* weer in het ziekenhuis te brengen. Dit is onderdeel van ‘competitie’ “where behaviour is aimed directly at achieving particular goals” (Mitchell 1981:30). Ook al heeft het onderwerp van hun scriptie niets te maken met geweld, automatisch hangt het wel samen met het Mapuche conflict. Door deze verbinding van het conflict met het dagelijks streven van veel Mapuche activisten, krijgt het conflict een steeds bredere betekenis in hun leven. ‘Conflict’ en ‘competitie’ raken onlosmakelijk met elkaar verbonden. Het leven draait zo voor veel Mapuche activisten maar om één ding. Of het nu in de vorm van een vreedzame politieke actie is, een strategisch plan, de organisatie van een congres, een bezoek aan een vriend in de gevangenis, een culturele avond, het oprichten van een organisatie of het vertellen aan vrienden van de laatste nieuwtjes, gesprekken, gedachten en handelingen, alles staat altijd in het teken van ‘het’ conflict.

De betekenis die mensen hechten aan een conflict wordt kenbaar in discours door de wijze waarop ze hun eigen ervaringen vertellen en de verhalen van anderen verwerken. Een mooi voorbeeld van de

---

¹⁰ Medicijnman/vrouw van Mapuches

¹¹ Religieuze ceremonie

¹² Trom

betekenis die het geweld in het conflict heeft voor een radicale Mapuche activist blijkt in het volgende gesprek met mij:

“Was je niet bang?”

“In het begin wel. Werd ik zelfs een beetje paranoïde. Daarna weet je wie je volgen. Daarbij worden je zintuigen scherper: als ze je volgen heb je het door. Op een gegeven moment raak je gewend. Het wordt een gewoonte. Daarnaast raak je verslaafd aan de adrenaline. Het is leuk. De gevechten met de *paco*'s¹³. Er is een verschil tussen een gevecht op het platteland en in de stad: op het platteland moet je vluchtwegen bekijken en je kunt overal heen. De stad zijn gewoon allemaal huizenblokken”.

“Vlak voor een gevecht ben je nerveus en heb je vlinders in je buik. En als het begonnen is zijn weer al je zintuigen op scherp; je kunt een vogel horen vliegen. En de adrenaline heeft je hele lichaam onder controle. Daarna is het zitten bij het haardvuur en tot rust komen. En dan komen de heldenverhalen. Ja, dat is wel leuk”.

Uit zijn verhaal blijkt duidelijk hoe de betekenis die het conflict en het geweld voor hem heeft, ontstaat in de handelingen van het dagelijkse leven zelf.

Een voorbeeld van een discursieve praktijk die vorm geeft aan het leven van betrokken partijen in het Mapuche conflict, betekenis geeft aan het (geweld in het) conflict en de discoursen in het conflict construeert en reproduceert, vormen de vele rechtszaken die gevoerd worden waarbij Mapuche activisten vervolgd worden door justitie op grond van een delict waarbij een grondbezitter het slachtoffer is. Een rechtszaak is een vorm van een “performance” waarmee het verhaal over geweld wordt verteld (Schröder & Schmidt 2001:10). “Performative representations of violent confrontations are public rituals in which antagonistic relationships are staged and prototypical images of violence enacted” (ibid., 2001:10). Een dergelijk proces, een “public ritual”, neemt voor elk van de afzonderlijke betrokkenen een andere plaats in in hun leven. De betekenis die zij geven aan het proces en de manier waarop het proces betekenis geeft aan hun leven vormen de stukjes waarmee het discours geconstrueerd en gereproduceerd wordt.

Eén van deze rechtszaken wil ik er uit lichten. Het is een rechtszaak die ik zelf heb bijgewoond en waarover ik met de verschillende betrokkenen heb gesproken. Deze rechtszaak heeft plaatsgevonden van 31 maart 2003 tot en met 9 april 2003¹⁴. De verdachten waren Pascual Pichún Paillalao, Segundo Norín Catriman en Patricia Troncoso Robles alias *La Chepa*. Ten lastegelegd waren bedreiging en brandstichting in het huis van de neef van Juan Figueroa, degene die het administratief toezicht hield over de plantages¹⁵. Pascual Pichún is *lonko* van *comunidad* Temulemu. Segundo Norín is *lonko* van *comunidad* Didaiko. Patricia Troncoso is een Chileense sympathisante die al verscheidene jaren meestrijdt met de Coordinadora Arauco Malleco. Als klager heeft het slachtoffer Figueroa zich in het proces gevoegd. Ook de *gobernación* van Malleco heeft zich in het proces gevoegd. Deze rechtszaak is interessant omdat zij ook landelijk gezien werd als een emblematisch proces¹⁶. De pers en verschillende prominente figuren waren aanwezig¹⁷. Het slachtoffer was dan ook niet zomaar iemand, maar Juan Augustín Figueroa, een persoon die binnen de overheid verschillende hoge posten heeft bekleed. Tijdens de rechtszaak heeft het OM verscheidene getuigen opgeroepen om de brandstichting te bewijzen én om aan te tonen dat het een terroristische daad is geweest. Gedurende dit proces werd deconfrontatie tussen discoursen op de spits gedreven. Ik zal in dit hoofdstuk en het volgende hoofdstuk verschillende keren terugkomen op deze rechtszaak om aan te geven op welke manier discours, “violent imaginaries” en discursieve en institutionele continuïteiten een rol spelen in de legitimatie van geweld.

---

¹³ Zo wordt de politie algemeen genoemd in Chili. Politiemensen zelf stellen deze benaming niet op prijs.

¹⁴ Causa R.I.T. 2 –2003 R.U.C. 0100083503-6 Fiscalía Traiguén, Código: 00837

¹⁵ Overtreding van wet 18.314

¹⁶ Zie voor meer informatie over deze rechtszaak o.a. Salamanca Huenchullán 2002.

¹⁷ Bijvoorbeeld de partijleidster van de Communistische partij en Jorge Andrade van Mideplan: het ministerie van ontwikkeling en ruimtelijke ordening.

Rechtszaak in Angol, rugzijde van de twee *lonkos*.

Juan Augustin Figueroa

5.3 Gewelddynamiek: proces

In het alledaagse leven construeert men dus een verhaal over geweld. Mensen kunnen echter door geweld en onrecht ook “uit hun verhaal gejaagd worden” (Van de Port 1994). Bij Mireya Figueroa zag ik dat zij door het geweld dat haar was aangedaan volledig in de war was, nadat de voor haar meest fundamentele uitgangspunten op losse schroeven waren gezet. Nadat ze haar hele leven in dialoog met de overheid heeft gestreden voor sociaal-economische vooruitgang van haar *comunidad*, raakte zij al haar vertrouwen in een rechtvaardige overheid kwijt, nadat ze is opgepakt op beschuldiging van brandstichting en lidmaatschap van een criminele organisatie en ze haar bejaarde oom volledig afgeranseld uit het politiebureau heeft zien terugkomen. Een stukje uit mijn interview met haar:

Ik zit tegenover Mireya Figueroa in de gevangenis. Ze huilt. Ze is kapot. Ze is bij een psychiater geweest. Ze begrijpt het niet meer.

“Jarenlang heb ik samengewerkt met de overheid. Jarenlang heb ik als sociaal leider getracht het beste te regelen voor mijn mensen. En nu zit ik hier. Een half jaar geleden vielen ze onze *comunidad* binnen. Mijn oom van 63 jaar namen ze mee. Toen hij terug kwam was hij bont en blauw. Ze slaan iedereen en óns beschuldigen ze van terrorisme. Zoveel onrecht”. Ze zucht en volledig moedeloos kijkt ze me aan. “Snap jij het soms?” vraagt ze me. “De rechters en officieren van justitie zijn toch intelligent? Zij hebben toch gestudeerd? Hebben ze het niet door?”

Zoals uit het gesprek blijkt is zij inderdaad op zoek naar woorden en concepten om het gebeurde in te kunnen vatten en op die manier haar leven en situatie weer inzichtelijk te maken. Een samenhangend verhaal heeft ze nog niet. De betekenis die het conflict dan voor haar heeft zal moeten blijken uit dit nieuwe verhaal. Verhalen zijn dus niet een vaststaand gegeven, maar veranderen constant onder invloed van gebeurtenissen. Zo wordt een conflict een dynamisch proces. In deze paragraaf zal ik onderzoeken op welke manier de representatie van geweld een rol speelt in de dynamiek en ontwikkeling van een conflict. Cruciaal voor de escalerende ontwikkeling van een conflict is de toenemende legitimatie van geweld. Zoals Jabri zegt: “The moral boundary between war and non-war is defined by the acceptance or legitimacy conferred on violence as a form of human behaviour” (1996:7). Een conflict is een proces en ook legitimering is een proces.

18 november 2002 ben ik als toeschouwer aanwezig bij een mars in Temuco naar aanleiding van de dood van Alex Lemún. De mars was van te voren aangekondigd. De ME had zich al opgesteld met grote waterkanonnen om de doorgang te versperren naar de *intendencia*¹⁸. Als de demonstranten daar aankomen en de toegang tot de

¹⁸ gebouw van de intendent: functie vergelijkbaar met de commissaris van de koningin

intendencia geweigerd wordt, slaat de vlam in de pan en is in een mum van tijd de stad veranderd in gierende tanks, wegrennende mensen en rondvliegende stenen.

Escalatie.

Even later ben ik toevallig op het terrein van de Universidad Católica als daar rellen uitbreken vanwege het neerschieten van Alex Lemún. Jongens en enkele meisjes, studenten, gooien stenen. Ze stoken een vuurtje. Ze schuilen af en toe achter een schuurtje dat daar staat. Niemand van de rest van de studenten kan het hek uit. Aan de overkant van de straat staat de ME opgesteld. In een lange rij. Met de schilden voor de borst. En achter zich grote tanks met waterkanonnen. De studenten gooien stenen. De tanks spuiten water. De jongens en meisjes hebben t-shirts voor hun hoofd gebonden. Ze zijn niet herkenbaar. Ze zijn *encapuchado*¹⁹. “*Asesino!*”²⁰ schreeuwen ze.

Hoe ontstaat nu dit geweld, wat is de rol van de verschillende gebeurtenissen en de wijze waarop deze gebeurtenissen als “violent imaginaries” verhaald worden?

De ontwikkeling van een geweldloos latent conflict naar een gewelddadig conflict kan worden begrepen vanuit de conflict driehoek van Galtung: “A contradiction (C) may be experienced as a *frustration*, where a goal is being blocked by something, leading to aggressiveness as an attitude (A) and to aggressive behaviour (B) ... Aggressive behaviour may be incompatible with the other party’s concept of happiness... leading to a new contradiction on top of the old one, possibly stimulating more aggressiveness and aggression in all parties concerned. Violence breeds violence, the triangle becomes the projection of a spiral that may run its course the same way as a fire: stopping when the house is burnt down” (Galtung, 1996:72, in: Miall, 2001:75). Deze cyclus van geweld volgt uit de volgende uitspraken: “Als ze de repressie zien waar Mapuches mee te maken krijgen, dan zullen meer en meer mensen in opstand komen” Dit zijn woorden van Aucán Huilcamán in zijn speech tijdens de mobilisatie op de laatste dag van de rechtszaak²¹. En X suggereerde me: “We worden door de overheid uitgelokt om geweld te gebruiken, waardoor zij vervolgens haar repressieve beleid kan rechtvaardigen”.

Er is sprake van wederzijdse beïnvloeding van “attitude”, “behaviour” en “contradiction”. Dit blijkt bijvoorbeeld ook uit de uitspraak van Juan Figueroa over zijn motivatie om een rechtszaak te beginnen tegen de *lonkos* van Traiguén: “Wij zagen hen nooit als vijanden, maar als zij ons behandelen als vijanden, dan staan wij hier nu ook tegenover dit vechtersvolk”²². In deze wisselwerking is cruciaal dat eigen gewelddadig handelen gelegitimeerd wordt door te wijzen naar het handelen van de ander. Iemand van de familie Figueroa zei me: “ze kunnen mij niet praten van onrecht, als ze zelf onrecht doen”. En een Mapuche activist: “wat wij doen is peanuts vergeleken bij wat de *forestales* en de staat doen”. Het handelen (B) en de houding (A) van de Ander wordt als onrechtmatig of vijandig bestempeld, en daaruit vloeit eigen handelen voort, wat vervolgens weer als onrechtmatig of vijandig bestempeld kan worden...

Een ander aspect van conflictdynamiek is dat er naast het oorspronkelijke conflict waarbij de beide partijen elkaar als een obstakel beschouwen in hun streven naar goals, verschillende extra issues kunnen ontstaan die te maken hebben met het dwarsbomen van de vijand. In de terminologie van Galtung ontstaan er zo weer nieuwe contradicties (C). Zo kan het conflict verschuiven waarbij de oorspronkelijke goals uit het oog verloren worden en er enkel nog sprake is van een op elkaar gerichte conflictieve relatie (Mitchell, 1981:52-55). Een voorbeeld van een dergelijke verschuiving van issues in het Mapuche conflict vormt de eis omtrent de politieke gevangenen. Dit is één van de belangrijke strijdpunten voor Mapuche activisten. De CAM weigert bijvoorbeeld met de overheid in onderhandeling te treden als niet eerst alle gevangenen worden vrijgelaten. Deze ‘extra’ issues vormen niet de kern van het conflict, maar hebben in het dagelijks leven van betrokkenen wel een belangrijke

---

¹⁹ Dit betekent letterlijk “met een bivakmuts op”. In kranten en in het dagelijks taalgebruik worden zo Mapuches aangeduid die ter voorkoming van herkenning een t-shirt voor hun hoofd hebben gebonden

²⁰ moordenaar

²¹ 9 april 2003, Angol

²² Uitspraak tijdens zijn getuigenis in de rechtszaak

invloed en vormen daarom een belangrijke factor in de constructie van de “violent imaginaries”. Zo wordt het verhaal steeds uitgebreider.

Het Mapuche conflict bevindt zich momenteel in een fase die door Miall getypeerd is als “violent political conflict”²³. Hij definieert dit als volgt: “Tension has escalated to ‘political crisis’ inasmuch as there has been ‘an erosion of political legitimacy of the national government’ and/ or a ‘rising acceptance of violent factional politics’, which is roughly quantified in terms of the number of people killed in any one calendar year up to but not including 100” (Miall 2001:72). De hierna volgende fasen zijn ‘low intensity conflict’ en ‘high intensity conflict’. In de fase ‘violent political conflict’ is erosie van legitimiteit van de nationale overheid en de toenemende acceptatie van geweld door verschillende groeperingen dus van belang. Deze twee ontwikkelingen zien we ook terug in het Mapuche conflict. De afnemende legitimiteit van de overheid komt in het volgende hoofdstuk uitgebreid aan de orde. Een toenemende acceptatie van geweld zien we bijvoorbeeld in de huidige praktijken die zijn ontstaan in de anticipatie op geweld. Voor bosbouwbedrijven is het nu heel normaal dat er particuliere werkers zijn die hun plantages beschermen. Bosque Cautín heeft geen particulier veiligheidsbedrijfje in de arm genomen en vraagt enkele weken voordat op een plantage gekapt gaat worden bescherming aan van de politie om te voorkomen dat machines worden gesaboteerd of hout gestolen²⁴. Zo tracht men geweld dat men voorziet, tegen te gaan. Op deze manier krijgt het geweld een plek binnen institutionele continuïteiten. Binnen de *movimiento Mapuche* is volgens T. een toenemende acceptatie van geweld te zien. “Toen we een aantal jaar geleden begonnen met voorstellen van concrete actie zoals het in brand steken van plantages, werden we binnen de *movimiento* weggehoond: “Mapuches lopen niet *encapuchado*, Mapuches gebruiken geen geweld”. Hier wordt de acceptatie van geweld verbonden met ideeën over identiteit. Gedurende mijn onderzoek heb ik niemand meer horen zeggen dat het een Mapuche niet waardig zou zijn om geweld te gebruiken. De idee omtrent wat wel en niet Mapuche is, is dus veranderd. Zo kan geweld toenemend geaccepteerd worden.

Wie is begonnen?

De discussie over wie het conflict is begonnen, is net zo kinderachtig en banaal als essentieel. In één kernachtige vraag wordt hiermee voor betrokkenen bepaald wie goed is en wie slecht, waar het conflict over gaat, en wat er moet gebeuren om het weer goed te maken. Zo simpel als de vraag echter is, zo moeilijk is het antwoord. Vroegere oorlogen begonnen veelal met een heldere aankondiging (‘een oorlogsverklaring’) en toen was er ook een duidelijk einde aan de oorlog. In het Mapuche conflict is een debat gaande over het begin van het conflict waarbij de standpunten uiteen lopen van de komst van de Spanjaarden tot de *Pacificacion de la Araucania* en van de komst van de bosbouwbedrijven in de jaren '80 tot de brandstichting in Lumaco in 1997. Azar wijst erop dat de huidige oorlogen geen helder start- en eindpunt hebben (Miall, 2001:72). Bij het beantwoorden van de vraag wie begonnen is, komt het eigenlijk neer op de vraag wie als eerste geweld gebruikt heeft. Het eigen handelen wordt gelegitimeerd terwijl acties van de Ander omschreven worden als gewelddadig. Het is duidelijk dat onder andere de verschillende percepties ten aanzien van wat wel en wat niet een gewelddadige actie is en wat wel en wat niet rechtmatig is, er toe leiden dat er verschillende ideeën bestaan over wie wanneer begonnen is. Ook spelen hier de identificaties een rol die we in de vorige hoofdstukken hebben gezien. Huidige particuliere grondbezitters distantiëren zich bijvoorbeeld van eventuele onrechtmatige voorgangers. Hiermee ontkennen zij dat een ‘begin’ van het conflict zou liggen in onrechtmatige overdrachten van grond. Voor Mapuche activisten is een dergelijk onderscheid niet aanvaardbaar, zij stellen dat de particulieren en de bosbouwbedrijven wisten dat ze gestolen grond kochten. Helder is dat altijd een Ander het conflict begonnen is.

---

²³ Miall definieert een *low intensity conflict* als volgt: “‘open hostility and armed conflict among factional groups, regime repression and insurgency’ with 100-999 people killed in any one year. (2001:23). In november 2002 is een jongen na een confrontatie met de politie overleden. Afgezien van de vraag of hij wel of niet als een slachtoffer van het conflict gerekend zou worden, zijn er verder sinds de dictatuur geen doden gevallen. Het Mapuche conflict is dus momenteel géén *low intensity conflict*”.

²⁴ Tijdens mijn gesprek met Carlos Ibarra liet hij mij de aanvraag zien die hij op dat moment aan het schrijven was aan het OM in Collipulli.

Kloos beschrijft het proces waarin een sociaal conflict overgaat in een burgeroorlog. Hij stelt dat te vaak geconcentreerd wordt op gewelddadige “*events*”, waardoor het begrip voor de logica van de hele keten van gebeurtenissen die een escalatieproces vormen, uit het oog wordt verloren (Kloos, 2001:191). Sommige van deze gebeurtenissen zijn volgens hem wellicht niet zozeer gewelddadig, maar leiden wel tot een situatie waarin tenminste één partij geen andere optie meer ziet dan het gebruik van geweld. Deze gebeurtenissen veranderen “the disposition to actual fighting” (Hobbes in: Kloos, 2001:191). Deze logica van de keten van gebeurtenissen en de invloed op de dispositie tot het gebruik van geweld zal ik in de komende paragrafen naar voren halen waar de constructie van angst, gebrek aan vertrouwen en machteloosheid worden besproken. Uit mijn onderzoeksgegevens blijkt dat inderdaad niet alleen gewelddadige gebeurtenissen hierbij een rol spelen, maar dat het juist gaat om de interpretatie die door actoren in discours aan gebeurtenissen wordt gegeven. Een man van een *comunidad* bij Collipulli zei mij bijvoorbeeld: “Zij [de bosbouwbedrijven] begonnen met het zoeken van de haat door de doorgang te verbieden over hun terrein. Nooit hadden we slechte relaties”. Voor de bosbouwbedrijven was het omheinen van hun privé-eigendom echter geen onwil, maar slechts een logische daad als bescherming. Zo werd wel een proces in gang gezet.

In deze paragraaf heb ik verschillende aspecten van de geweldsspiraal naar voren gehaald: de ontwikkeling van “violent imaginaries” in wisselwerking met de tegenstander en gebeurtenissen gedurende de tijd en de zo ontstane dynamiek in een conflict.

5.4 Welke rol spelen attitudes in de legitimering van geweld?

We hebben gezien dat mensen een betekenis toekennen aan geweld en op die manier geweld legitimeren. Deze betekenis moet worden gezien in de context van het alledaagse leven. Door de constructie van een verhaal over geweld kan een geweldsspiraal ontstaan waarbij mensen anticiperen op basis van verwachtingen over de ander en het gedrag van de ander interpreteren op basis van eerdere ervaringen.

Galtung noemt als één van de componenten van conflict de conflict attitude. “Attitude includes emotive (feeling), cognitive (belief) and conative (will) elements” (Miall 2001:14). In een discours kan een perceptie van de werkelijkheid geconstrueerd worden die vervolgens een emotie oproept. In hoofdstuk 1 is naar voren gekomen dat discours niet alleen descriptief is, maar ook constitutief. Het verhaal (tijdens mijn verblijf zo vaak aan mij verteld) dat je op het platteland niet veilig bent, dat je zomaar aangevallen kan worden en dat je beter niet in je eentje kunt rondlopen, creëert bijvoorbeeld angst. Op deze angst is het terrorisme discours gebaseerd dat in het volgende hoofdstuk aan de orde komt. Veiligheid heeft echter ook altijd een vorm van perceptie die geconstrueerd wordt in discours. Glenn Bowman beschrijft de “confusion and disruption when victims attempt to cope with the symptoms of the attack” als hij schrijft over de impact van ‘11 september’ en de noodzaak om de wereld weer te ordenen (2001:17). Ook van de Port (1994) beschrijft deze functie van verhalen om een zinnige betekenis te geven aan de gebeurtenissen in iemands leefwereld en op die manier chaos en verwarring te voorkomen. Interpretatie en zingeving gebeurt door het leggen van verbanden, het construeren van een logica en door een identificatie van mensen en groepen mensen in discours. Tegenstrijdige zaken worden in een verhaal een logisch verband toegedicht. Zo is er bijvoorbeeld een debat gaande over de vraag of plantages de grond uitdrogen of niet. Mapuche activisten stellen dat plantages wél de grond uitdrogen, bedrijven zeggen van niet. Het commentaar van Mireya Figueroa die ik met deze discrepantie confronteer, is: “ja, ze [de bosbouwbedrijven] moeten wel zeggen dat het de grond niet uitdroogt, om hun belangen te beschermen”. Ze zegt me: “ik ben misschien geen bosbouwingenieur, maar ik kan wel zien dat mijn put leeg is. Ik ken mijn land. Elk jaar wordt het gras geler en geler”. Ze vertrouwt niet op de goede intenties of waarheidsgetrouwe informatie van de bosbouwbedrijven. Zo schept zij ‘orde’ in haar werkelijkheid. Dit gaat gepaard met de constructie van een verhaal van wantrouwen. Interpretatie en zingeving gaat hand in hand met identificaties en de reconstructie van identiteit (Bowman 2001). Een gewelddadige gebeurtenis bijvoorbeeld dwingt nabije omstanders tot identificatie met ofwel het slachtoffer ofwel de dader. Identificatie met het slachtoffer kan dan bijvoorbeeld tot gevolg hebben dat je bang wordt dat jou hetzelfde overkomt, en zo wordt angst geconstrueerd.

In het Mapuche conflict ben ik vele attitudes tegengekomen die een belangrijke rol spelen in het proces van de legitimering van geweld. Ik was in gesprek met een jongen van de *comunidad* Juan Paillalef:

Met zijn *comunidad* hadden ze een aantal landbezettingen gedaan en ik vroeg hem: “wat vind je nu van de brandstichtingen die soms door andere Mapuches gedaan worden?” Een typische conflicthouding spreekt uit zijn antwoord: “In sommige gevallen was onderhandelen misschien beter geweest. Maar in andere gevallen dan wil het bedrijf niets geven. Nou, dan zij ook niets. Wij niets, zij niets”.

Adelaide, het dochtertje van Victor Ancalaf vertelde me hoe ze bij de *rehue*²⁵ een gebed hadden gehouden nadat Luis en Ariel bedreigd waren met de dood: dat de harten van de ouders gevuld zouden worden met liefde in plaats van met haat.

Er zijn veel emoties en percepties die een rol spelen in conflicten. En deze gevoelens en overtuigingen zijn niet allemaal inherent ‘slecht’, want het gaat niet (alleen) om haat en hebberigheid. Het gaat juist om emoties als angst, plichtsgevoel, verantwoordelijkheid, vertrouwen en hoop. Verder spelen een rol trots, jaloezie, schaamte, woede, haat, verdriet, enzovoort. Drie belangrijke attitudes die ik ben tegengekomen in het Mapuche conflict en hier wil bespreken in het licht van de legitimatie van geweld zijn machteloosheid, een gebrek aan vertrouwen en angst. In deze paragraaf ga ik in op angst en een gebrek aan vertrouwen. Machteloosheid komt niet in deze paragraaf aan de orde, maar in de volgende paragraaf over macht. Deze drie attitudes hangen erg met elkaar samen. In deze paragrafen ga ik in op gebeurtenissen die an sich niet zozeer gewelddadig hoeven zijn, maar wel door de representatie in discours een gevoel van machteloosheid, angst en gebrek aan vertrouwen voortbrengen. Ik zal onderzoeken op welke manier deze attitudes een verandering vormen in “the disposition to actual fighting” (Hobbes in: Kloos, 2001:191). Zo onderzoek ik hier een onderdeel van de cyclus die Galtung beschrijft waarin attitude, gedrag en contradictie elkaar over en weer beïnvloeden.

5.4.1 Vertrouwen

Vertrouwen is een belangrijke voorwaarde voor samenleven en dialoog. Op het moment dat Victor Ancalaf en de *Comunidades en Conflicto de Collipulli* na jaren van strijd gaan onderhandelen met de overheid, zegt Victor voor de eerste keer een beetje vertrouwen te hebben in de overheid²⁶. Dit lijkt een essentiële voorwaarde om de legale en vreedzame weg in te slaan. Een gebrek aan vertrouwen daarentegen is een karakteristiek en belangrijk element van conflict.

Uit mijn gesprekken met Mapuche activisten blijkt dat er algemeen een gevoel van wantrouwen ten opzichte van de overheid heerst. Dit wantrouwen wordt geconstrueerd en gereproduceerd in discours. Er heerst een angstbeeld dat iedereen die zich met de overheid inlaat door de overheid wordt gecoopteerd. Iedereen die met de overheid in overleg treedt, zou zijn waarden en idealen verliezen. De macht die je al zou kunnen uitoefenen als je de weg van de dialoog kiest, of als je zelf werkzaam bent in één van de relevante overheidsinstanties, wordt tenietgedaan door de wijdverbreide perceptie dat je die macht slechts kunt uitoefenen zolang je het gewenste overheidsbeleid volgt. Je ben een puppet van de regering. “In plaats van je te onderdrukken, kopen ze je,” zei Domingo Marileo tegen mij. Sommigen weigeren überhaupt een baan bij CONADI aan te nemen als die hen aangeboden wordt²⁷. Zoals in het hoofdstuk *Identiteit* naar voren is gekomen, heerst er een grote opwindning omtrent het idee dat men door bij de overheid te werken zichzelf, de Mapuche-beweging of de idealen zou “verraden”.

---

²⁵ Bouwsel van planten, takken en bomen dat centraal staat in de religieuze ceremonies.

²⁶ Pablo Solís, ‘Ex vocero de la Coordinadora Arauco Malleco dice que ‘confía’ en autoridades’, in: *ElMostrador.cl* 6 oktober 2001 De auteur van dit artikel heeft het door Victor Ancalaf uitgesproken vertrouwen ook in zijn titel verwerkt.

²⁷ *Un mapuche que recibe aportes de la CONADI o que pertenece a una organización Conadi no es autónomo, porque esa persona recibe dinero del mismo estado que se dedica a asesinar mapuche en la zona de conflicto* (Weichan VII b).

Veel mensen die werken voor een overheidsorganisatie worden verraders genoemd. Victor Ancalaf wordt bijvoorbeeld verweten dat hij heeft onderhandeld met de overheid²⁸.

In verhalen wordt ook de perceptie gecreëerd dat er met de mening van Mapuches niets gedaan wordt. Invloed die je wél kunt uitoefenen in de vorm van politieke participatie, zoals dat het geval was bij de vorming van de *Ley Indígena*, wordt in die visie vervolgens ook tenietgedaan. X vertelt dat alle voorstellen en ideeën die men zo nauwkeurig had uitgewerkt en ingeleverd na het overleg met de president, in de uiteindelijke wet werden verworpen. Slechts een miniem deel is wel door het parlement aangenomen. Men voelt zich niet serieus genomen. Deze wet wordt dus nu ook gezien als één van de misleidende acties van de overheid.

Ik: “Maar ze vragen wel om jullie mening en ideeën?”

X: “Ja, maar ze doen er niets mee. Waarom vragen ze het dan?”²⁹

Ook benadrukken verschillende activisten dat de beloftes die zijn gedaan na de dictatuur in 1989 in het accord van Nueva Imperial niet zijn nagekomen (Singer Swords 2002:23).

Maria Ancalaf klaagt tegen me dat je niet kan vertrouwen op afspraken met de overheid. Als voorbeeld wijst ze naar de tractor die buiten staat: de trots van de *comunidad*, een week geleden hebben we hem nog met champagne geïnaugureerd. De overheid heeft deze geleverd na onderhandelingen met de *comunidad*. Ze zijn er echter net achtergekomen dat de mooie felblauwe tractor van buiten weliswaar nieuw lijkt, maar dat de motor oud is. “We worden bedrogen” zegt ze, “en daarom is het dat Mapuches boos worden”.

Dit beeld dat zo in verhalen geconstrueerd en gereproduceerd wordt, zorgt voor een wantrouwen in de dialoog met de overheid. Een gebrek aan vertrouwen kan op den duur overgaan in hopeloosheid. Een activist zei mij: “accord na accord wordt gesloten, maar er is geen verbetering”. En het geduld raakt op. Het gebrek aan vertrouwen in de politieke wil om de situatie aan te pakken samen met het gebrek aan vertrouwen in de capaciteit van de overheid om de situatie aan te pakken, creëren voor sommige Mapuche activisten een legitimatie voor geweld. Een Mapuche activist die zelf bij CONADI had gewerkt zei me dat hij nooit achter geweld gestaan had, maar door zijn teleurstellingen via CONADI geen bijdrage te hebben kunnen leveren, nu niet meer echt een andere weg ziet.

Er is ook geen vertrouwen tussen Mapuche activisten en bedrijven. En de gebeurtenissen in het conflict doen dit vertrouwen alleen maar verder afnemen. Ricardo Vergara van Mininco zei mij in een gesprek³⁰: “met de Mapuches kun je wel accorden sluiten, maar er is nooit één leider, dus je weet nooit of het wordt nagekomen, en wie moet je dan aanspreken?” Hij verwijst naar de ‘aard’ van de Mapuche cultuur om zijn visie te verhelderen: “Er is geen hiërarchie. Een *comunidad* is als een wolk van muggen. Het is moeilijk om afspraken te maken. Als je afspraken maakt met de een, voelt de ander zich niet gebonden”. En particulier grondbezitter Gerhard Jequer vertelde dat nog op de ochtend van de dag dat hij beschoten werd, een Mapuche leider hem verzekerd had dat hem niets zou gebeuren. Zo werd zijn vertrouwen in de dialoog geschonden.

Zo wordt duidelijk hoe langzaam in de verhaalde werkelijkheid van het dagelijkse leven vertrouwen kan afnemen en de legitimering van geweld kan groeien. Het is belangrijk in een conflict dit wederzijdse vertrouwen op te bouwen. Ook is het belangrijk dat de overheid het vertrouwen in haar terugwint, om escalatie en verdere verwijdering te voorkomen. Een gebrek aan vertrouwen houdt in dat men het gevoel heeft via dialoog geen invloed uit te kunnen oefenen. Het gebrek aan vertrouwen vormt ook een obstakel tot onderhandelen. Op het moment dat deze vormen om macht uit te oefenen

---

²⁸ *Ancalaf fue vocero de la C.A.M. , pero en su debido momento el peñi negoció algunas tierras y ya no se le consideró más dentro de ésta, porque había roto uno de los principios básicos de la lucha: el NO a los tratos con el gobierno de turno del estado chileno* (Weichan VII b).

²⁹ Dit is echter een punt waarop de discoursen uit elkaar lopen. Terwijl de *Ley Indígena* voor veel activisten een farce is waarbij hun input niet is verwerkt, bleek in gesprekken de *Ley Indígena* voor sommige grondbezitters juist het begin van de ellende. Zij vinden juist dat deze wet al “te ver” is. De verwachtingen die met die wet geschapen zijn, worden gezien als de oorzaak van alle problemen (Díaz del Río 2002). Zie ook Singer Swords 2002:23. Sommigen zien deze wet zelf als een obstakel voor de economische ontwikkeling van Mapuches (CORMA 1998).

³⁰ 10 januari 2003

(dialogoog en onderhandeling) wegvallen, kan geweld een machtsbasis worden. Hier ga ik in de volgende paragraaf (§5.5) op in. Eerst echter zal ik ingaan op de constructie van angst.

5.4.2 Angst

Verschillende auteurs wijzen op angst als een belangrijke factor in etnische conflicten (bijvoorbeeld Lake & Rothchild 1997). In deze paragraaf wil ik ingaan op de wijze waarop in verhalen deze collectieve angst wordt geconstrueerd en een belangrijke rol speelt in de legitimatie van geweld. Ik ga in op de betekenis van angst, het ontstaan van angst en de factoren die hierbij een rol spelen.

Heerst er angst? Een officier van justitie zegt me dat hij nergens bang voor is. Hij leeft gewoon zijn leven en “gaat gewoon naar de supermarkt”. Toch zijn er ook mensen die wel bang zijn. Particulier grondbezitter Luchsinger verhaalt tijdens zijn getuigenis in de rechtszaal dat zijn werkers gewapend aan het werk gaan en met de dood zijn bedreigd. Zelf durft hij niet 's nachts over zijn land te gaan. Ik word meerdere malen gewaarschuwd voor gevaar door de politie en mensen van justitie: dat toeristen beroofd worden als je het platteland ingaat. Dat ook de politie verwond wordt. Dat er niet voor niets patrouilles politie rondrijden. Particulier grondbezitter Gerhard Jequer zegt dat de politie soms niet eens wil komen uit angst. Hijzelf is ook bang.

Ik zit bij Gerhard Jequer thuis in zijn huis in Temuco, ver van het *fundo Ginebra* in Collipulli waar de problemen voor hem begonnen zijn. “Als ik dat had geweten toen ik het kocht, hadden we het nooit gedaan”, stelt hij. Hij laat me zijn arm en hand zien. Gedeeltelijk verlamd. Vanaf slechts enkele meters afstand hebben ze op hem geschoten. Hij had wel dood kunnen zijn. Zijn hele familie is bang, vertelt hij. Daarom zijn ze ook verhuisd. “We willen niet denken aan de toekomst. Straks komt er oorlog, maar dat hangt niet van ons af”, zegt hij. Zijn vrouw komt er bij staan en zegt me: “We durven niet eens ons kind de openbare weg op te sturen”. Aan mij vraagt ze nog eens extra of ik toch echt de informatie niet voor andere doeleinden ga gebruiken. “We hebben al genoeg problemen gehad”.

Wat is angst? “Fear is a response to danger” (Green 1995). Green beschrijft hoe in Guatemala angst niet langer beperkt is tot een subjectieve persoonlijke ervaring, maar dat het is doorgedrongen tot het “sociale geheugen”. Ook is het niet meer een acute reactie, maar een chronische staat. Dat maakt dat de effecten van angst wijdverbreid en voelbaar zijn in Guatemala. Over deze vorm van angst wil ik het hebben in de “violent imaginaries” in het Mapuche conflict. Angst is een reactie op reëel gevaar, maar angst is ook een construct. Angst heeft te maken met risico en risico heeft weer te maken met datgene wat in een maatschappij wordt benadrukt. Guillemin wijst er in haar artikel over biologische wapens, angst en risico op, dat angst absoluut niet in verhouding hoeft te staan tot het reële dreigende gevaar (Guillemin, 2001:4). Mary Douglas heeft geconstateerd dat de risico's die een samenleving benadrukt of juist verdoezelt, nauw samenhangen met onderliggende waarden. Terwijl het roken van sigaretten en het rijden in auto's duidelijk dodelijke gevolgen kunnen hebben, zijn deze geïntegreerd in de cultuur of subcultuur. Andere risico's met een lage waarschijnlijkheid, maar met een potentieel groot gevaar kunnen daarentegen leiden tot aanzienlijke “public fear” (ibid., 2001:4). Angst wordt geconstrueerd in discours en vloeit slechts ten dele automatisch voort uit feitelijke risico's. Zij heeft alles te maken met de interpretatie van structuren in de werkelijkheid door mensen in discoursen. Angst voor terrorisme is bij uitstek niet gebaseerd op de reële risico's die er uit voortvloeien zoals blijkt uit een studie van socioloog William Catton die stelde dat tussen 1968 en 1975 ongeveer 800 doden waren gevallen als gevolg van terrorisme wereldwijd, terwijl het aantal mensen dat jaarlijks overlijdt aan griep alleen al in de Verenigde Staten tien keer hoger ligt dan het aantal slachtoffers van 7 á 8 jaar terrorisme. Griep wordt echter meer beschouwd als een vervelende bijkomstigheid dan als een doodsoorzaak (Zulaika & Douglass 1996:5).

De constructie van angst

Hoe wordt deze angst nu geconstrueerd? Angst kan ontstaan door de identificatie met een slachtoffer (Bowman 2001). Grondbezitters kunnen zich identificeren met andere grondbezitters die het slachtoffer zijn geworden van een aanslag. Luchsinger zei in zijn getuigenis tijdens de rechtszaak: “Ze lezen de krant en zijn bang dat zij de volgende zijn”. Illustratief in dit licht is dat Gerhard Jequer vertelde in een gesprek dat hij door mensen werd gemeden sinds de problemen met Mapuche

activisten. “Mensen zien het als een ziekte”. Mapuches op hun beurt kunnen zich identificeren met een Mapuche die onschuldig in de gevangenis zit, en op die manier bang worden om ook willekeurig opgepakt te worden. S. vertelde me dat er in Victoria iemand vastzit die helemaal niets met de *movimiento* te maken heeft, maar alleen maar is opgepakt vanwege zijn Mapuche identiteit. Ook advocaat Pablo Ortega bevestigde dit. Dit idee leidt tot angst, zoals een man van *comunidad* Pantanto me zei: “ze zeggen dat wij hún [hiermee verwijst hij naar particuliere grondbezitters die kwamen getuigen in de rechtszaak in Angol] angst aanjagen, maar zij jagen óns angst aan: dat je zo willekeurig opgepakt kunt worden!”. Ook het feit dat Alex Lemún is neergeschoten, is voor veel van de Mapuches een aanleiding voor het gevoel dat de politie dus inderdaad tot zoiets in staat is, dat dat nog een keer kan gebeuren, en dat het op elke willekeurige plek nog een keer kan gebeuren. Doordat men zich met hem identificeert, voelt men zich zélf bedreigd. Zo wordt via identificatie angst geconstrueerd.

Een factor die een belangrijke rol speelt bij de constructie van angst is het verleden. De dictatuur heeft een grote impact op Chili gehad³¹. Tijdens mijn onderzoek merkte ik dat onder andere onder Mapuches deze periode nog steeds leeft als een schrikbeeld³². Zo sterk zelfs dat ik enkele personen niet heb kunnen spreken uit angst voor repercussies. Een jongen met wie ik bevriend was geraakt, heeft zijn vader gevraagd met mij te praten over de conflicten die zijn *comunidad* heeft met een bosbouwbedrijf. Zijn vader is *lonko* van de *comunidad*. Zijn vader wilde ‘het risico’ echter niet nemen. Deze angst die in de dictatuur is ingeslepen, weerhoudt mensen er ook van om actief te strijden voor hun rechten. Juana vertelde me dat mensen door de dictatuur de politie als “goden” zijn gaan zien, onschendbaar en oppermachtig. Zij wilde ze nu graag leren dat dat niet zo is. Verschillende mensen vertelden me dat ze moeite hadden om bijvoorbeeld landbezettingen te organiseren met hun *comunidad*, omdat mensen bang waren voor de daaropvolgende repressie.

Niet alleen het verleden, maar ook verwachtingen voor de toekomst spelen een belangrijke rol. Deze angst voor de toekomst drukte de vrouw van Jequer expliciet uit door te zeggen: “We willen niet denken aan de toekomst”. Ook Lake & Rothchild wijzen uitdrukkelijk op deze “collective fears of the future” (1997:97). Er wordt bijvoorbeeld veel gespeculeerd dat de volgende president van Chili Joaquín Lavín zal zijn. Voor het eerst sinds de dictatuur zou dat iemand van een rechtse partij zijn³³. Onder Mapuche activisten leeft daardoor ook een gevoel van “het is nu of nooit”³⁴. Ze gaan ervan uit dat de repressie straks alleen maar erger zal zijn. Zo ontstaat een “alles-of-niets-gevoel”. “*Vivimos o morimos, somos así*”. *Si no peleamos ahora, vamos a morir*”³⁵ zo zeiden mij twee broers³⁶. Dit hangt samen met de idee die heerst dat ze niets te verliezen hebben. Angst voor toekomstig geweld is ook een belangrijke legitimatie van geweld voor justitie en politie: “de kans dat de situatie verergert als we nu niet optreden is zeer groot”, zei mij Alejandro Ríos van het OM in Collipulli. Een advocaat van het regionale OM zei me: “Niemand weet of ze misschien morgen een bom leggen in een bus van *forestal* Mininco”. Dergelijke ideeën over mogelijk toekomstig geweld (*risico*’s) construeren angst.

Tot nu toe heb ik het gehad over fysiek geweld dat door interpretatie angst oproept. Ook de perceptie van de bedreiging van belangen leidt tot angst. De wensen en eisen van Mapuche activisten vormen bijvoorbeeld een aantasting van de situatie zoals deze nu is. Er is angst voor de macht die Mapuches zouden krijgen door de toekenning van de status als *pueblo*. Men is bang voor een staat binnen een staat, zoals mij bleek in gesprekken. “Welke wetten gelden daar dan?” vroeg mij de man van een bosbouwbedrijf. Men is bang voor de macht van identiteit. Zo vormen ook initiatieven als het

---

³¹ 2279 dodelijke slachtoffers door staatsgeweld en daarnaast nog vele mensenrechtenschendingen in de vorm van arrestaties, interne verbanningen, martelingen, ontvoeringen en bedreigingen (Kievid 1993:264).

³² In zijn artikel ‘Cultura Mapuche y Represión en Dictadura’ verhaalt Morales over de grove repressie waar Mapuches mee te maken kregen (1999). Zie ook: Roberto Morales, ‘Violaciones al Derecho a la Vida de los Mapuches’ in: *Nütram* jaar VII nummer 24 1991/1992 p.24-56

³³ Unión Democrática Independiente (UDI)

³⁴ Een jongen van *comunidad* Paillalef verwoordde dit door op mijn vraag of hij niet bang was tijdens landbezettingen te antwoorden dat ze beter nu konden strijden dan af te wachten tot de volgende verkiezingen.

³⁵ We leven, of we sterven. Zo zijn we. Als we nu niet vechten, zullen we sterven.

³⁶ *Morir* verwijst hier overigens niet alleen naar een fysiek sterven, maar ook naar het sterven van de leefwijze van Mapuches zoals ze die dromen.

intercultureel ziekenhuis Makewe een bedreiging voor de gevestigde orde. Een dokter van het ziekenhuis die ik sprak zei me het volgende: “ons interculturele ziekenhuis is een veel grotere bedreiging dan een paar stenengooiende jongens”. Als je bedenkt dat dit ziekenhuis bijvoorbeeld ook de ontmoetingsruimte was ten tijde van de culturele bijeenkomst in Temuco, en ook vaker dient als vergaderplaats voor Mapuche activisten, zie je het belang van een dergelijke plek. Zo zei ook een Mapuche activist tijdens de bijeenkomst in Tirúa: “we moeten ons niet alleen richten op mobilisatie. We moeten onze eigen instituties creëren”. Deze instituties zijn onder andere het interculturele ziekenhuis, maar ook een recent geopende apotheek met medicijnen gebaseerd op de kennis van *machi's*, scholen waar Mapuzugun wordt onderwezen, de Mapuche studentenhuizen en de Mapuche krant *Azkintuwe*. Deze instituties roepen angst op bij mensen die hun belangen in gevaar zien komen.

Ook het geconstrueerde vijandbeeld kan angst oproepen. Dit kwam ook al even naar voren bij het beeld dat Mapuche activisten hebben van de eventuele toekomstige ‘vijand’ Joaquin Lavín. Ook blijkt het heel duidelijk in verhalen die de ronde doen over de wapens die Mapuche activisten zouden hebben, de middelen tot het maken van molotov cocktails en kennis vanwege de vermeende infiltratie door buitenlanders. Zo kan een vijand gevaarlijk of ongevaarlijk, meedogenloos of meegaand worden voorgesteld.

We hebben gezien hoe discours constitutief kan zijn wat betreft de elementen van een legitimering van geweld. In een discours kan een logica geconstrueerd worden die angst en een gebrek aan vertrouwen construeert en reproduceert. Een gebrek aan vertrouwen en angst hangen beide samen met een gevoel van machteloosheid en de strijd om de hegemonie van het eigen discours. De attitude machteloosheid komt zoals eerder aangegeven aan de orde in de volgende paragraaf over de relatie tussen macht en geweld.

5.5 Macht: geweld

Ariel Ancalaf wees trots om zich heen over de hele *comunidad* Choin Lafkenche en zijn eigen nieuwe huis in aanbouw. “Dit alles hebben we bereikt dankzij de strijd”, zei hij. Ook in Temulemu waren ze blij, trots en tevreden met wat ze hadden bereikt met de strijd. Ik krijg van P een rondleiding door Temulemu. Langs de plek waar de *nguillatún* wordt gehouden. Langs het schooltje. Langs de ziekenpost. In de late nazomer staat de zon laag en kleuren de velden lichtbruin. Op het land werken enkele mensen. De appels zijn rijp om geplukt te worden. Op een hoog punt kunnen we uitkijken. In de verte ligt Santa Rosa de Colpi. De beruchte *fundo*. Enkele jaren geleden afgebrand. Het is van Mininco, maar voor Mininco heeft het geen enkele waarde meer. Verkopen kunnen ze het niet, want wie wil een stuk grond kopen waar zoveel conflict om is? Mensen van de *comunidades* Temulemu, Didaiko en Pantano zullen de grond gaan bewerken. Ook wijst P naar de huizen die allemaal net zijn vernieuwd. Hij vertelt hoe slecht de oude huizen waren. P stelt dat de *comunidad* er door de strijd absoluut op vooruit is gegaan.

Geweld vormt zo een direct middel om behoeften te bevredigen en is dus een machtsmiddel. Schröder en Schmidt definiëren geweld als “the assertion of power” (2001:3). Naast deze directe invloed van geweld, heeft het gebruik van geweld echter ook een indirect effect doordat het de bestaande macht illegitiem verklaart. Deze indirecte invloed uit zich in de strijd tussen discourses, omdat macht ook een rol speelt in de hegemonie van een discours. In deze paragraaf zal ik ingaan op de rol van macht en de betekenis van geweld in “violent imaginaries”. Mijn conclusie is dat het (gebrek aan het) gevoel van macht/ meedoen/ participatie/ invloed cruciaal is om het gebruik van geweld in het conflict te begrijpen. Legitimiteit van macht is de sleutel tot dit gevoel. Machteloosheid daarentegen vormt een krachtige basis voor de legitimatie van geweld. Ik zal erop ingaan welke betekenis aan macht wordt toegekend in de verschillende discourses en hoe deze betekenis een legitimering voor geweld kan vormen.

Wat is macht en wat is machteloosheid? “Max Weber definieerde macht als de kans dat iemand in een bepaalde relatie met anderen zijn wil kan doorzetten, desnoods tegen de wil van die ander(en) in, onverschillig waarop deze kans berust” (Weber 1921 in: Hoekema & van Manen 2000: 23). Hoekema en van Manen noemen enkele zaken waarop macht kan berusten zoals geweld, charisma en geld. Deze machtsbases echter leiden slechts tot incidentele macht. Duurzame macht daarentegen hoeft niet elke keer weer verkregen te worden, maar ‘bestaat’ door feitelijke acceptatie. Het aanvaarden van het

bestaan van macht, kan overgaan in de aanvaarding van het bestaansrecht van macht, wat vervolgens legitieme macht wordt genoemd (Hoekema & van Manen 2000:24). “Legitimiteit van een machtsrelatie is dat het bestaan van die machtsrelatie als juist en redelijk wordt aanvaard, en dus het bestaansrecht van deze macht wordt erkend” (ibid., 2000:25). In dit legitimeringsproces van macht gebeurt nog iets. De bestaande macht is door legitimering niet meer iets buiten jezelf. De macht van een ander legitimeren, houdt in dat de macht van de Ander ook jouw macht is. De uitoefening van de macht is ook in jouw belang. Macht wordt zo gedeeld. Op dit principe is bijvoorbeeld de democratie gebaseerd. Wat gebeurt er nu als iemand de macht niet “juist en redelijk” vindt, en dus de macht niet legitimeert? Door de macht van een ander als niet legitiem te bestempelen, construeer je een relatie tussen iemand met macht (‘Ander’) en iemand zonder macht (‘Zelf’). Dit veronderstelt dat degene mét macht deze macht niet ten behoeve van of zelfs tegen de machteloze uitoefent.

Machteloosheid en de legitimiteit van macht

Zowel Mapuche activisten als grondbezitters stellen dat ze zich machteloos voelen, omdat ze geen beschikking hebben over middelen om macht uit te oefenen. Dit wil zeggen dat ze stellen geen ‘bestaande macht’ te hebben. Mapuche activisten en grondbezitters voelen zich machteloos omdat ze de bestaande macht bij de Ander situeren én deze macht niet legitiem achten. Zo zijn machteloosheid en (il)legitimiteit van macht elkaars spiegelbeeld. Het ontbreken van duurzame macht kan mensen ertoe leiden op grond van één van de incidentele machtsbases macht uit te oefenen. Deze andere machtsbasis kan geweld zijn, als men het gevoel heeft dat geen enkele andere machtsbasis ter beschikking staat. Zo kan een legitimering van geweld groeien. Deze legitimering wordt geconstrueerd in een “violent imaginary” gebaseerd op de concepten machteloosheid en legitimiteit van macht.

In de discoursen worden machtsbases toegewezen aan geld, de wet, de publieke opinie en geweld. Francisco Urcilay, woordvoerder van Mininco zegt me: “Wat zou er gebeuren als wij ons ook gaan bewapenen en *encapuchado* gaan rondlopen?” Hij voelt zich beperkt doordat hij een bedrijf is. Hij heeft het gevoel dat de Mapuche activisten straffeloos vanalles kunnen doen, wat zij niet kunnen. “Wij zijn zwak. Ze bedreigen ons met een lucifer!” zegt hij vol frustratie. Hij voelt zich machteloos. Particulier grondbezitter Gerhard Jequer zei mij in reactie op mijn vraag naar de macht die hij had: “welke macht hebben wij? Wij werken gewoon. Zij [Mapuches] hebben de macht van het land, want als ze willen dan doen ze een landbezetting en klaar”. Mapuche activisten daarentegen zeggen dat alle macht juist bij de bedrijven en grootgrondbezitters ligt. Zij hebben volgens hen de hoge posten en de invloedrijke posities in het parlement³⁷. “Zij hebben de wet in hun voordeel. Zij hebben *socios*³⁸. Wie gaat ons verdedigen? Niemand”, klaagde opa Ancalaf tegen mij. “Het is het geld dat het voor het zeggen heeft”, is een algemene uitspraak³⁹. Mireya Figueroa beschreef me haar gevoel van machteloosheid toen ze haar oom geslagen terug zag komen van het politiebureau. Elk van hen definieert zich in een machteloze positie. De bestaande macht wordt gezien als macht van een ‘Ander’, waar het ‘Zelf’ geen deel aan heeft.

Overigens hangt de wens tot autonomie ook samen met dit gevoel van machteloosheid. S. zei me: “de wet is er nooit voor de Mapuches”. Een dergelijke uitspraak creëert het gevoel dat Mapuches alleen op zichzelf kunnen rekenen, dat ze alleen op zichzelf aangewezen zijn. De normale wegen zijn afgesloten. Zij moeten via andere wegen hun rechten en aandacht krijgen. En hoe groot is in dit verhaal de stap tussen dit gevoel van op jezelf aangewezen te zijn, niets waar je op terug kan vallen, niets wat je aan jouw kant van de strijd kan scharen, naar autonomie? “Dan doen we het ook helemaal zelf”, zoals P. mij zei, lijkt dan een logisch gevolg. Zo wordt getracht een andere duurzame machtsbasis te construeren.

---

³⁷ Zie bijvoorbeeld artikel ‘Sabes quien controla el imperio forestal?’ op *Kolectivo Lientur* www.nodo50.org/kolectivolientur en Alfredo Seguel ‘el poder factico de las empresas forestales en el estado chileno. A quiénes se enfrenta el Pueblo Mapuche?’ Op *Mapuexpress* www.mapuexpress.net 28 januari 2003

³⁸ Hiermee wordt verwezen naar een netwerk van (invloedrijke) kennissen waar men op terug kan vallen

³⁹ Dat is een algemeen gehoorde uitspraak in Chili. Niet alleen Mapuche activisten zeggen dit. Ook een advocaat bij het OM zei me dit in zijn kritieken op de overheid en het beleid van Lagos.

Hegemonie en verzet

Macht verwijst altijd naar een machtsrelatie. Ook geweld is altijd een aspect van een relatie (Schmidt & Schröder 2001; Bowman 2001). Relaties liggen ingebed in discours. “Discourses are social relations represented in texts where the language contained within these texts is used to construct meaning and representation” (Jabri 1996:94). Door het gebruik van geweld wordt betekenis gegeven aan een bepaalde relatie. Het veranderen van deze relaties, houdt in het veranderen van het discours. Zo is de strijd om machtsrelaties in discoursen tegelijkertijd een strijd om de hegemonie tussen discoursen.

Op het moment dat de macht van de ander illegitiem wordt geacht, lijkt verzet tegen deze macht bijna automatisch legitimiteit te hebben. Op dat moment wordt niet alleen de macht van de Ander niet juist en niet redelijk geacht, waardoor het bestaansrecht ontkend wordt. Bij verzet wordt óók het bestaan van macht niet meer feitelijk geaccepteerd. Grondbezitters zijn fel tegen op de invloed die Mapuche activisten kunnen uitoefenen door het gebruik van geweld. Geweld mag niet lonen. Mininco weigert ook pertinent terrein te verkopen als er geen sprake is van geldige titels. “Dan gaat iedereen alles in brand steken” zegt Urcilay. Dit geweld mag van grondbezitters geen macht hebben. Zij stellen dat deze macht wel feitelijk geaccepteerd wordt door de toewijzing van gronden aan conflictieve *comunidades* door CONADI. Zij achten deze macht illegitiem en de macht hiervan mag ook niet langer *feitelijk* geaccepteerd worden door de straffeloosheid die volgens hen heerst. Daarom is optreden ertegen geboden en straffeloosheid verwerpelijk.

Deze legitimiteit van verzet wordt ook verhaald in bijvoorbeeld inscripties zoals de beeltenis van Lautaro die bij een bekende Mapuche activist thuis op de tafel is geschilderd⁴⁰. Ook het pamflet van organisatie Meli Wixan Mapu (2002) draagt de tekening van een strijder te paard. Zoals we hebben gezien wordt door Mapuche activisten de macht van geld illegitieme geacht. Daarom ook is een actie van arm tegen rijk al snel legitiem. De advocaat van één van de verdachten in de rechtszaak zei me: “Die verhalen over de brand in hun huis [van de familie Figueroa] interesseren me niet zoveel. Mij interesseert meer dat de *peñi* vrijkomen. Daarbij; zij [de familie Figueroa] zijn heel rijk. Ze kunnen zo een nieuw huis bouwen. Het is alsof je ene kat een haar plukt”. Zo wordt het gebruik van geweld tegen ‘macht’ gebagatelliseerd.

Geweld is een middel dat gebruikt wordt in de strijd om de hegemonie van het eigen discours. Een cruciaal aspect van de verwerving van hegemonie is de verwerving van legitimiteit. Machtsuitoefening via geweld kan plaatsvinden om belangen te verwezenlijken of te beschermen. Waar een conflict is, worden machtsposities gecontesteerd. Men acht de machtspositie of machtsaspiraties van de ander illegitiem. De betekenisgeving die inherent is aan geweldsuitoefening kan bijdragen aan het behouden of verkrijgen van discursieve macht. Een discours heeft namelijk macht over haar subjecten via betekenisgeving. We hebben gezien dat taalstrijd een machtsstrijd is. Deze strijd kan ook met geweld gevoerd worden. Ook met geweld wordt betekenis toegekend aan mensen, dingen en gebeurtenissen. Glenn Bowman wijst op de intentie van zowel overheid als andere mensen die geweld gebruiken “to reshape the worlds of the people those violences touch, whether directly or through processes of memorialisation” (Bowman 2001:31). De effecten die geweld kan hebben op de constructie van identiteiten kunnen hier een rol in spelen (Bowman 2001:31). Bijvoorbeeld het optreden van justitie en politie ter verdediging van de slachtoffers van brandstichtingen heeft effect op herbevestiging van bepaalde normen en de constructie van een overkoepelende nationale identiteit waarbij mensen beschermd worden door de staat. Zo benadrukt de staat haar legitieme machts- en geweldsuitoefening. Door iemand vast te zetten, wordt bijvoorbeeld iemand het stempel crimineel opgeplakt en op die manier wordt een machtsrelatie geconstrueerd. Deze machtsrelatie dient ertoe het hegemonische discours ook hegemonisch te houden. Op het moment dat een macht legitimiteit verwerft en duurzaam wordt, neemt het discours dat deze macht omringt ook een prominentere plek in. Een aanval op de bestaande macht en de daarbijbehorende machtsrelaties, is zo tevens een aanval op de hegemonie van het discours. Geweld is zo een middel om een (ander) discours met (andere) machtsrelaties en (andere) noties van legitimiteit geaccepteerd te houden (krijgen).

---

⁴⁰ Lautaro of Levтарu is een bekende Mapuche strijder uit de 19^e eeuw waar veel over verhaald wordt.

Het blijkt dat macht op verschillende niveaus in het geding is. Ten eerste heeft macht een bepaalde betekenis voor de betrokken actoren binnen hun betreffende discoursen. Hierbij gaat het om de machtsverhoudingen die binnen een bepaald discours hun plaats innemen. Deze vorm van macht is in het geding waar het gaat om de directe invloed van geweld. Ten tweede wordt het woord macht gebruikt om te verwijzen naar de invloed van een discours op haar subjecten doordat zij betekenis verleent aan mensen en gebeurtenissen. Ten derde spreken we over macht als we verwijzen naar de hegemonie van een bepaald discours. Hierbij gaat het om de machtsverhouding tussen het hegemonische discours en de counterdiscoursen. Dit is de machtsverhouding die geraakt wordt als indirecte invloed van geweld. Deze drie vormen van macht zijn weliswaar analytisch van elkaar te onderscheiden, in de werkelijkheid is er juist sprake van een dynamisch proces waarin ze elkaar over een weer beïnvloeden.

In deze paragraaf hebben we gezien hoe macht een plaats in neemt in de “violent imaginaries” die in het conflict geconstrueerd worden. De macht van de ander wordt als illegitiem beschouwd en een gevoel van machteloosheid kan geweld als machtsmiddel gaan legitimeren als geen enkel ander middel ter beschikking staat. De directe vorm van machtsuitoefening, waarbij actoren geweld gebruiken om behoeften te verwezenlijken, heeft ook invloed op de betekenis die wordt gehecht aan machtsrelaties binnen discoursen, en op die manier wordt de strijd gevoerd om de hegemonie van het eigen discours. Ook is gebleken hoe angst, een gebrek aan vertrouwen, en machteloosheid met elkaar samenhangen in de legitimering van geweld. Vertrouwen is een voorwaarde voor de toekenning van legitimiteit. Daarom leidt een gebrek aan vertrouwen tot een gevoel van machteloosheid. Angst betekent de constructie van een dreiging waartegen beschermd moet worden. Op het moment dat men zich machteloos voelt ten opzichte van een machtige dreiging, kan dit een legitimering vormen voor het gebruik van geweld.

5.6 Communicatie: geweld

Op bezoek in een *comunidad* praatte ik met een Mapuche leider die regelmatig met andere leiders om de tafel zit. Ik vroeg hem wat zijn mening is over brandstichtingen en het gebruik van geweld in sommige Mapuche *comunidades* in de strijd om land. Ik vroeg hem of hij als leider dit geweld niet veroordeelde. Zijn antwoord was dat hij de brandstichtingen niet veroordeelde en de politieke gevangenen ook zijn steun gaf. Hij zei: “het is de enige manier waarop de overheid luistert”. Dit heeft mij gewezen op een aspect van geweld dat tot nu toe onderbelicht is gebleven, maar een essentieel onderdeel uitmaakt van het geweld dat in het Mapuche conflict gepleegd wordt. Hij wees mij op een totaal andere vorm van legitimatie. Een legitimatie waarin luisteren, gehoord worden en een boodschap centraal staan. Ditzelfde spreekt ook uit de woorden van de kleinzoon van Juan Agustín Figueroa als hij aangeeft waarom hij achter de rechtszaak tegen de *lonkos* van Traiguén staat. “Ik hoop dat deze rechtszaak daaraan kan bijdragen: dat het geweld stopt. Dat ze zien dat de wet nageleefd moet worden. Eén in de gevangenis als precedent”. Een boodschap.

Je kunt een onderscheid maken tussen twee soorten geweld. Er kan in een conflict sprake zijn van rationeel, instrumenteel geweld. Dit geweld is een middel om belangen te behartigen (Schröder & Schmidt 2001:4 en Apter 1997:14-15). Apter spreekt wat betreft deze vorm van geweld over een “exchange of power” (1997:14). In de voorgaande paragraaf is deze vorm van geweld aan de orde geweest. Er is echter nog een andere vorm van geweld die ook vaak voorkomt in conflicten. Dat is geweld met een expressief doel. Geweld is dan eigenlijk een communicatiemiddel met de wederpartij of met toeschouwers (Schröder & Schmidt 2001; Apter 1997). Deze tweede vorm van geweld noemt Apter “exchange of meaning” (ibid., 1997:14). Deze twee vormen van geweld zijn overigens niet altijd in concreto van elkaar te scheiden en vele gewelddadige acties zijn een mengvorm. Enerzijds gaat het dan om goederen en concrete materiële belangen. Anderzijds gaat het óók om de affirmatie en overbrengen van waarden. Jabri stelt: “Conflict is a communicative act” (1996:73). Conceptueel gezien is het echter interessant het onderscheid te maken vanwege de verschillende betekenis die aan het geweld gegeven wordt en de verschillende effecten die ervan verwacht worden. De legitimatie voor het geweld is verschillend. In de rationele vorm van geweld speelt discours een belangrijke rol in de perceptie van de werkelijkheid op basis waarvan machtsverhoudingen, risico’s en legitimiteit

worden ingeschat. In de expressieve vorm van geweld speelt discours niet alleen een rol in de perceptie van de werkelijkheid, maar óók een belangrijke rol bij de *interpretatie van de boodschap*. In deze paragraaf wil ik onderzoeken op welke manier geweld gelegitimeerd wordt als acceptabele vorm van communicatie.

Communicatie

“Effectieve communicatie vindt plaats wanneer een boodschap door de ontvanger begrepen wordt zoals die door de zender bedoeld was en wanneer de presentatie van deze boodschap niet zodanig afwijkt van de communicatiecodes van de gesprekspartner dat de wijze van presenteren de effectuering in de weg staat” (Pinto & Pinto 1994:60). Ironisch genoeg voegen Pinto & Pinto daar nog aan toe: “voor effectieve communicatie is het dus niet noodzakelijk dat de gesprekspartners ook vinden dat het contact plezierig verloopt”. Om geweld te kunnen zien als een vorm van communicatie is het van belang te kijken naar de wijze waarop een gewelddadige actie in de verschillende discoursen gerepresenteerd wordt. Dan kun je gaan kijken welke betekenis een individu of groep aan geweld hecht en tracht over te dragen. Een helder voorbeeld hiertoe geeft het gevangennemen van mensen op grond van een artikel in de wet. Zoals de kleinzoon van Figueroa al aangaf is voor hem de boodschap hierachter duidelijk: het naleven van de wet, het respecteren van de rechtsstaat en het respecteren van de democratie. Dat zijn de waarden die via een gevangenne van een overtreder van de wet bevestigd en ingeprent moeten worden. Gevangennes door justitie zijn in onze maatschappij in plaats van een gewelddadige actie heel duidelijk een moreel verhaal en een morele actie geworden (Apter, 1997:16).

We hebben al eerder gezien dat geweld altijd een aspect is van een relatie. Het belang van het communicatieve aspect van geweld wordt ook duidelijk als je bedenkt dat het dus cruciaal is dat er iemand is die luistert naar de boodschap (Riches, 1986:11 in: Schröder & Schmidt, 2001:4). Hierbij past de uitleg van een radicale Mapuche activist over een strategische koerswijziging die had plaatsgevonden binnen zijn organisatie. De afgelopen jaren is het geweld ten opzichte van particuliere grondbezitters toegenomen, terwijl voorheen veel meer de grote bosbouwbedrijven, “de transnationalen”, het doelwit waren. De reden hiervoor is het feit dat bosbouwbedrijven min of meer gestopt waren ophef te maken over gewelddadige aanslagen of landbezettingen: ze overwogen dat het voordeliger was een stuk grond niet meer te kunnen gebruiken vanwege een landbezetting, dan het effect van een negatief imago in de publiciteit. De activisten hadden echter gemerkt dat particulieren nog veel meer dan bosbouwbedrijven een reactie gaven op gewelddadige acties en een lobby begonnen bij de overheid. Daarom werden de doelwitten verlegd. De boodschap moest gehoord blijven. Dit wijst er ook op dat gewinning aan geweld de kracht van de boodschap doet afnemen. Hertz wijst op de mogelijkheid die bestaat in conflicten dat de noodzaak om de media te bereiken, het gebruik van geweld in de kaart kan spelen (2001:223). Juana vertelde me hoe ze na het bezetten van een stuk grond de media belden om te zorgen dat het in het nieuws kwam. “Violence without an audience will still leave people dead, but is socially meaningless” (Schröder & Schmidt 2001:4).

Luisteren

Ik vroeg aan Juana wat een landbezetting nu precies betekende voor haar. Nadat ze me gecorrigeerd had dat het geen ‘landbezetting’ was, maar een ‘*recuperacion*’, zei ze: “het is een schreeuw om aandacht. Het is een noodkreet aan de staat en aan de rijken”. Eén van de vormen van geweld die expliciet een dergelijke schreeuw om aandacht zijn, zijn de hongerstakingen die veelvuldig door Mapuche activisten gebruikt worden om hun eisen kracht bij te zetten⁴¹. Deze betekenis van geweld, zorgen dat mensen naar je luisteren, werd mij heel duidelijk tijdens een poging tot dialoog.

---

⁴¹ Verschillende politieke gevangenen maken hier gebruik van, en in de strijd om het behoud van Mapuche studentenhuzen zijn ook verscheidene hongerstakingen geweest.

Deze poging was tijdens een dag waarbij verschillende belanghebbenden in discussie gingen over FSC certificatie⁴². Hierbij waren enkele bosbouwbedrijven aanwezig, medewerkers van CONAF, mensen van de milieubeweging en een Mapuche activist. Het viel mij op hoe sterk de partijen al hun plaats hadden ingenomen. Het belang van identificatie met een bepaalde partij kwam heel duidelijk naar voren. Op het moment dat iemand van een andere ‘partij’ iets zei werd er al op een vijandige manier geluisterd, als er al geluisterd werd. Want de dialoog was niet zozeer een reageren op elkaars argumenten, als wel een eenzijdig herhalen van de standpunten. Af en toe werd vervallen in een simpele welles-nietes discussie: “Het is niet schadelijk voor de grond om alles in één keer te kappen.” versus “wel”. “De technologie bestaat nog niet om [...]” versus “wel in Europa”. Geen van beiden was bij voorbaat ook maar enigszins bereid om van standpunt te veranderen. Het leek alsof de gevoerde dialoog was verworden tot een luisteren naar zichzelf⁴³.

Een fragment uit de discussie tussen de Mapuche activist en een man van Forestal Bio Bio.

“Wát is dan biodiversiteit? Wat is dan duurzaamheid? Dan hebben we het toch over onze kinderen? Dan hebben we het toch over het *patrimonio*, over Chili, over iedereen? Dan hebben we het toch niet alleen over geld en over bedrijven?”

“Daar heb ik het ook over, je gaat nu wel heel ...”.

“We zijn toch allemaal samen aan het discussiëren? Wat is het doel hiervan? Alleen maar certificering? Een stempel op een papier? Nee toch? Het spijt me als ik misschien wat filosofisch word, maar ik wil graag een inhoudelijke discussie over biodiversiteit en duurzaamheid”.

Hier werd hij onderbroken door de mediator van de dag. “Daar kunnen we drie jaar over doorpraten. Maar we zitten hier nu onder de paraplu van de FSC certificatie en we zullen het dus over certificatie hebben”. En de discussie vervolgde over de technische aspecten neergelegd in de eisen aan de FSC certificering.

Een belangrijk aspect van discours is de grenzen die het aangeeft (Sayyid & Zac 1998:260). In bovenstaande dialoog wordt bepaald wat wel en wat niet besproken kan worden. Zo worden de grenzen gesteld waarbinnen gediscussieerd kan worden. Daarbuiten wordt dus niet geluisterd. Binnen het hegemonische discours is geen ruimte voor de discussie die deze activist wil voeren.

Boodschap

Niet alleen zijn acties een middel om aandacht te krijgen. Ook kunnen acties een boodschap in zich dragen, zoals we al zagen bij de herbevestiging van bepaalde waarden door het optreden van justitie. Juana legt mij uit dat een *recuperacion* er onder andere toe dient om aan de buitenwereld te laten zien hoe veel mensen er op een heel klein stukje land moeten zien te leven en rond komen. Daarmee willen ze de noodzaak laten zien van het terugkrijgen van hun land. Zo hopen ze dat de rechter in de civiele rechtszaak eerder in hun voordeel oordeelt. Blok geeft aan dat de gekozen vorm van geweld inzicht kan geven in de betekenis die aan het geweld wordt toegekend en de boodschap die het geweld heeft (2001). Zo vertelde een activist dat aanslagen waarschuwingen waren aan bosbouwbedrijven dat ze daartoe in staat waren, om vervolgens in onderhandeling te kunnen treden. Op die manier is geweld enerzijds een boodschap, anderzijds is het onderdeel van een machtsstructuur, waarin onderhandeling en dialoog een complementaire rol spelen. Niet in alle gevallen echter heeft de communicatie die via

---

⁴² FSC certificatie staat voor Forest Stewardship Council, een nongouvernementele organisatie met een certificatieprogramma voor duurzaam bosbeheer. Het is een strengere vorm van certificatie dan de ISO certificaties.

⁴³ Zoals een visie op luisteren beschrijft die ook Alberto Peña van CONAF aanhaalt in zijn bespreking van een dialoog over het beleid ten aanzien van duurzame bosbouw:

“...en mis clases digo que hay dos modos de escuchar. Un escuchar en el cual uno atiende a oír en qué medida lo que el otro dice coincide con lo que uno piensa y en ese caso, uno sólo se escucha a sí mismo. El otro escuchar es aquel en el que uno atiende a oír donde lo que el otro dice es válido. Se se hace esto se oye lo que el otro o la otra dice. Lo social, en general, y la democracia, en particular, se fundan en este segundo escuchar”

Woorden van Humberto Maturana in dialoog met Carlos Vignolo, *Conversando sobre Educacion*, 2001 in: Alberto Peña, ‘Diseñando Políticas’ in: *Nuestra Tierra* p. 49

geweld gepoogd wordt, het gewenste resultaat⁴⁴. Een voorwaarde voor succesvolle communicatie via geweld is een gedeeld referentiekader. “Conflictual communicative acts such as the use of threats may, at first sight, imply the breakdown of rules, but are themselves rule-governed activities the effectiveness of which depends on a shared normative understanding” (Jabri 1996:73).

Niet alleen het geweld zelf, maar ook het verhaal dat erover verteld wordt is een vorm van communicatie naar andere partijen en kan ook een vorm van communicatie zijn naar de eigen groep toe. Iemand vertelde mij over de begrafenis van Alex Lemún en het optreden van de Mapuche organisatie CAM daarbij. Zij stonden *encapuchado*, met wapens, en controleerden iedereen die het terrein binnenkwam.

“Dat was volgens mij expres om aan te geven aan al die mensen uit Temuco: ‘ja, dit is wat er gebeurt: het is oorlog!’. En al die mensen uit Temuco, van de *movimiento*, van alle NGO’s en dergelijke die nooit konden geloven dat de politie echt kon vermoorden en dat het oorlog is, keken op dat moment een beetje ongelovig om zich heen en realiseerden zich wat de werkelijkheid was. Daarvóór zeiden die mensen dat dat leugens waren”.

Hier zie je het effect van een representatie op de verhaalde werkelijkheid van mensen. Ik heb zelf ook van verschillende mensen na de begrafenis gehoord hoe schokkend ze het vonden dat de CAM daar stond met wapens en een zo strenge controle. Zo werd effectief door de CAM binnen de *movimiento* gecommuniceerd dat “het menens” was.

Geweld als communicatiemiddel is voor een groot deel afhankelijk van de media. Media spelen een hele grote rol in conflicten. Zij dragen bij aan de constructie en reproductie van het verhaal over de werkelijkheid en zij informeren mensen over wat er gaande is. Het voert voor deze scriptie te ver om uitgebreid op de rol van de media in te gaan. Hier wil ik echter wel kort de aandacht vestigen op de media als onderdeel van de expressieve functie van geweld. De media spelen een belangrijke rol bij de representatie van geweld. De klachten van zowel Mapuche activisten als grondbezitters, dat het verhaal dat de media presenteert te eenzijdig en te oppervlakkig is en alleen maar gericht op sensatie, wijzen op het effect dat (communicatie via) de media heeft om vijanden te demoniseren, de problemen te oversimplificeren, te neigen naar een keuze voor modieuze in plaats van moeilijk te verdedigen doelen en het presenteren van gepolariseerde standpunten (Hertz 2003:222). Deze invloed van de media die zo cruciaal is bij de constructie van “violent imaginaries” en communicatie werkt *discourses of exclusion* en legitimatie van geweld in de hand.

De mogelijkheid om te kunnen communiceren is cruciaal in het voorkomen van geweld. Als echter communicatie in overheidsinstanties en op andere manieren geblokkeerd wordt of niet wordt vertrouwd, kan geweld acceptabel worden⁴⁵. Communicatie is dus belangrijk. De besproken emotie ‘gebrek aan vertrouwen’ is een van de oorzaken waardoor communicatie via normale wegen stukloopt en zo kan dus geweld als communicatiemiddel acceptabel worden. In deze paragraaf hebben we gezien dat geweld niet alleen een machtsmiddel is, maar ook een communicatiemiddel, waarbij het krijgen van aandacht en het overbrengen van een boodschap centraal staan. De onmogelijkheid om op andere manieren de boodschap over te brengen of aandacht te krijgen, kan geweld gaan legitimeren. Zowel het machtsmiddel als het communicatiemiddel zijn vormen om een ander discours naar voren te brengen. Het geweld is een middel om machtsrelaties, grenzen en concepten geaccepteerd te krijgen. Vanuit dat perspectief worden gevangennames en brandstichtingen inzichtelijk.

---

⁴⁴ De boodschap die Mapuche activisten trachten over te brengen met hun geweld komt bijvoorbeeld niet altijd duidelijk over. Ibarra van Bosque Cautín zei me: “ik weet niet wat ze willen. Er is geen eis. Er is geen woordvoerder met wie ik kan praten. En ondertussen branden ze wel mijn plantage af”. Ook Esmirna Vidal, hoofdofficier van justitie van de IXe regio zei: “*No sabemos cual es la intencion*”⁴⁴. Mapuche activisten stelden echter dat het helder en algemeen bekend is wat ze willen.

⁴⁵ Activisten wijzen naar het falen van de democratie waarin het voeren van een dialoog en het uitoefenen van macht via deze dialoog niet gewaarborgd is. X zegt: “elke keer als ze ons vragen onze mening te geven, wordt er niet naar ons geluisterd. Ze luisteren, schrijven het op, stoppen het in een map en klaar. Maar dat is geen oplossing!”. Een andere activist zegt graag te willen praten met bosbouwbedrijf Mininco over het stuk grond dat ze van hen willen hebben. “Maar hoe kan je praten met de baas? Het zijn zoveel mensen, en hier zien we alleen maar *trabajadores*. Wie is degene die in charge is?”

5.7 Slot

In dit hoofdstuk heb ik onderzocht welke betekenis mensen in het dagelijks leven hechten aan geweld en het conflict. Hiertoe heb ik de constructie van “violent imaginaries” onderzocht. Hierbij is aan bod gekomen hoe deze verhalen over geweld worden gevormd in de context van het leven van alledag. We hebben gezien dat geweld net als discours constitutief is. Vervolgens hebben we gezien hoe een dergelijk verhaal zich kan ontwikkelen in wisselwerking met de dynamiek in een conflict. Een belangrijke rol hierin spelen attitudes zoals angst en gebrek aan vertrouwen, die door een representatie van de werkelijkheid geconstrueerd kunnen worden. Deze attitudes hangen op hun beurt weer samen met macht en communicatie, de twee functies van fysiek geweld die de revue zijn gepasseerd. Uiteindelijk is geweld een onderdeel van de strijd om de hegemonie van discours. Zo kan op basis van betekenisgeving in discours een legitimering van geweld geconstrueerd worden. Dit geeft inzicht in het proces waarin “the disposition to actual fighting” kan wijzigen. In dit hoofdstuk heb ik de aspecten besproken die van belang zijn bij de constructie van “violent imaginaries”. In het volgende hoofdstuk presenteer ik twee “violent imaginaries”, twee coherente discourses die lijnrecht tegenover elkaar staan. Daar zal ik ingaan op de concrete wijze waarop in het Mapuche conflict de constructie van deze verhalen een rol speelt in de ontwikkeling van het conflict. Tot nu toe heb ik gesproken over het gebruik van geweld en de legitimatie van geweld alsof het gebruik van geweld zich afspeelt in een rechtsstatelijk vacuum. Het gebruik van geweld is echter heden ten dage uitgebreid geregeld in de constructie van onder andere de (rechts)staat, het strafrecht, het leger, het oorlogsrecht, de democratie en het geweldsmonopolie van de staat. Het gebruik van geweld door burgers stoot hier dus direct tegenaan. Aangezien dit zorgvuldig ontwikkelde stelsel van legitimering van geweld op dit moment een heel belangrijke plaats inneemt in het Mapuche conflict zal ik hier een apart hoofdstuk aan wijden.